



нічні
купання
в серпні

*сергій
осока*



нічні
купання
в серпні

нічні купання в серпні

сергій
осока



Видавництво Старого Лева
Львів — 2016

УДК 821.161.2-3
ББК 84(4УКР)
О 75

Сергій Осока

О 75 Нічні купання в серпні [Текст] : коротка проза / Сергій Осока. — Львів : Видавництво Старого Лева, 2016. — 224 с.

ISBN 978-617-679-262-8

Перша прозова збірка Сергія Осоки здебільшого вибудована на буттєвих сюжетах і образах тих людей, що за дитинства чи молодості пережили *голодовку*, а в часи своєї старості переживають інші напасті: недуги, безсилля, черствість, безвихідь, непорозуміння, відчуження. Автор майстерно пов'язує їх у стосунки з дітьми, онуками й правнуками — ще такими недосвідченими, а вже часом зарозумілими, і ці зв'язки, скріплені непозірною, непоказною любов'ю, проймають читача до глибини душі, повертаючи до свого приватного досвіду. Графічний реалізм і тонка лінія містики, неусвідомлене пробудження потягу до любовощів і усвідомлення минулості любовних зваб, врода молодості і потворність старості, муки пізнання й гіркота розчарувань, — все згармонізовано разками слів на міцній волосіні задуму.

УДК 821.161.2-3
ББК 84(4УКР)

В оформленні обкладинки використано архівне фото С. Осоки

Сергій Осока © текст, 2016
Лариса Денисенко © передмова, 2016
Видавництво Старого Лева © 2016

ISBN 978-617-679-262-8

Усі права застережено

Осочині образки

У кожного та кожної з нас вони є. Образки.

Не ті, зугарне одягнені в рушника, які можна повісити в кутку хати чи кімнати, запалити свічку та тишенько просити милості.

Але ті, до яких ми також звертаємося, яким освідчуємося, на яких сердимось, в яких просимо, на які молимося, ті самі випадкові перехожі, але не випадкові люди, що нам зустрічаються в житті.

Ті люди, котрі не відпускають від себе, пригортають, проходяться нашими больовими точками, дарують насолоду, змушують змінюватися, цінувати життя, відчувати біль, сором, щастя, кохання або ж морок.

Ті, що залишаються лише нам помітним татуюванням на серцях.

Ті, що оживляють наші душі зараз та допомагають душам злетіти потім, коли приходить наш час іти.

Людина, найближча, рідна, сусідська, зауважена, що вона може бути для когось одного святою та знаковою, є головним героєм або героїнею густої, наче осінні

вологі тумани, що вбирають до шлюбу землю, прози Сергія Осоки. Густої, але водночас філігранної та тонкої, як витинанки. Прози реальної, як хліб, плоть, пшениця, сміття, жах, відлуння, старість, розгубленість, кохання, хіть, плітки, море, погляд, і водночас містичної — яким може бути абсолютно все перелічене.

Наче йдеш тим туманом і бачиш головне, а багато чого помітити можеш тільки завдяки таланту автора, який із кожної зморшки, з кожної рани, з кожного зітхання, шепотіння та натяку здатний створити історію, здатний написати образок.

Читати його оповідання — наче йти закинутими сільськими хатами в місцевості не такій уже далекій від райцентру, але такій відлюдненій, затертій, побляклій, наче край світу — ідеш, і зупинишся, бо побачила яскраву бабину хустку або завітчане подвір'я, і не можеш далі йти. І спогади накривають тебе, наче град, б'ють по голомозій голові, і ти раптом починаєш плакати, і хочеш обійняти цілий світ, і це тільки тому, що не встигла, не могла, не вміла обійняти ту свою бабу, діда, хату, яблуню, старого собаку, те своє життя...

Розкинутися споришевим килимом, відчувати прохолоду та вологість і дивитися на небо, бо вже там, саме там, можуть почути ті, кого соромилася, кому брехала, кого недоцілувала, з кого кепкувала, кому не написала звичного листа про справи і здоров'я з міста, коли ще можна було писати листи, коли ще було кому писати...

Хапає тебе за руку оце наше традиційне, висміяне, забуте, загородоване, витиснуте, звульгаризоване віночками, шароварами, вусами, косами та оселедцями, і не відпускає: подивися на мене, я ж не таке, подивися на мене, я ще живе, і живу для тебе, як і ти живеш для

мене, — і тягне кудись у росяні луги, темні водоймища, собачі весілля, абрикосове варення, шипшинові голки, мальвові пелюстки, півневі бійки, сліди в мулі, перегукання болотяних птахів, зоряне небо, спогади та сни.

А як прочитала оповідання, ніби знайшла в себе на подвір'ї «червоні, аж чорні, жоржини», і не знати, хто поклав, звідки з'явилися, і чи взагалі мені ці квіти принесли, але хочеться, щоб мені, та й хочеться, щоб саме він, — і ти завмерла й усміхаєшся своїм думкам, а життя біжить далі під церковні дзвони, під псяче гуркітливе гавкання, під гупання крил розвішаної на мотузках білизни, віддалене рипіння залізниці й жалі янголів, що їх не чутно, бо Спаси вже прийняли свої пожертви, бо падає листя, горіхи, яблука, сливи, бо на м'яких котячих лапках прийшла очікувано-соковита осінь.

І відчуття таке в горлі, у підгрудді, в животі, наче довго стримувала ридання, вибачення до інших і до себе, прощення та біль, що відчувала наче свій, бо якщо відчуваєш — він твоїм і є, і тільки тепер можна його відпустити кульбабовою сивою трійчаткою в небо і спробувати вдихнути та видихнути оновлене життя.

Лариса Денисенко
письменниця, правозахисниця,
ведуча Громадського радіо

Новели

частина перша

Балада про квашені помідори

Історія квашених помідорів починається ранньої весни, коли ваша стара й наче вже нікуди «невгодна» прабаба, замість годинами кликати до себе смерть або, навпаки, просити Бога продовжити їй віку, раптом дістає з-під ліжка вузлики й клуночки, ворочки, газетні пакунки, порвані целофанові пакетики, а часом і шматини з чистого небіленого полотна. Ваша прабаба розкладає все те на колінах, сідає при вікні й довго ворухить, перетрушує, перебирає:

— Оце, мабуть, оті, прошлогодні, сливки... чи ні... це, мабуть, ті, шо Манька привезла з Піщаного... які ж його, в чортового батька, садить?

Ваша баба, власне, дідова жінка, — не забудьте ж, що вона баба тільки вам, а комусь якраз осоружна, ледача й лайлива невістка — щоразу намагається зірвати священне таїнство підготовки насіння. Вона дістає зі своєї пропахлої хлібом сумки магазинні пакетики з насінням і тиче їх прабабі у вічі:

— Ось, нате, дивіться! Яке хароше! Сортове! А в ваших вузлах — там чорти водяться! Я ось їх викину!

Ваша прабаба здивовано здвигає плечима, кидає на «оту манію» зневажливий погляд і цідить крізь зуби:

— Ольгоооо... ош не ліз...

Закінчується все щоразу одним і тим самим — невістка вдягає нову *сіренєву кохту* о чотирьох гудзиках і тікає у «свою квартиру», трикімнатну, з ванною і телевізором, у якому на вибір — звук або зображення. На прощання вона обіцяє, що тут більше навіть ноги її не буде, присягається, що цього року нічого не садитиме взагалі, що її пенсії цілком вистачить на мішок картоплі й три цибулини на всю зиму, констатує, що в цій хаті ніколи нічого путнього не буде, бо вона проклята богом і людьми. А оце прекрасне сортове насіння по три двадцять за пакетик вона з собою візьме!

— Шоб тебе й за пупа взяло, — звично посилає її услід ваша прабаба і продовжує свою пильну працю...

А надворі грюкає хвіртка, сердито пихкають сині сусідські «жигулі», лежить наметене, але ще не спалене торішнє листя, і вже пробивається з гілок нове. Осокори в березі стоять у воді по коліно, настає вечір, уже цвітуть одвічні болотні півники. Вам кортить гуляти, кортить дихати димом, кортить ходити ходора од весняного повітря, а ваш дід дивиться телевізор, стрясається од сміху, гладить кота, надягає і знімає окуляри...

Уже вночі ви застанете насіння у щербатеньких горщичках, надбитих мисочках і дірявих каструльках — замоченим у воді. Битиметься нетля у вікно, ви їстимете яечню з салом і звично дивуватиметесь — як із такої

чортівні може вирости щось путнє. Але ви жодної миті не сумнівалися у своїй прабабі.

Через тиждень або півтора вранці ви вийдете надвір і побачите, що прабаба ваша на грядці. І то ж не сама. А вдвох з блудною невісткою. Ставлять тички, сапкою роблять борозенки, вкидають туди товсті набубнявілі насінинки. Ніякої розсади — зразу в живу землю. Яка там розсада...

Ваша баба, забачивши вас, розцвітає на півполя і гукає:

— Серьооожуку! А йди сюди, мій сладінький мармеладік!

Ви чогось наче соромитеся, але йдете на ватяних ногах і цілуєте свою блудну бабу в червоні розпашілі щоки, потай лізете їй у кишеню в пошуках якої цукерки і знаходите щось — «театральну» або найчастіше «м'ятну», сама баба м'ятних не любила, казала, що од них у роті холодно.

Ваша прабаба пережила невістку років на сім. Саркома. Навесні баба почала трохи задихатися, наприкінці літа вже не могла донести од колодязя піввідра води, усю осінь пролежала в лікарні, а в середині грудня померла.

Вам ніколи не забути, як мати, уже тоді, коли все було ясно і зрозуміло, послала вас пакувати бабині речі в її міській квартирі. Читачам буде не дуже цікаво знати, як довго ви сиділи серед кімнати, не знаючи, що куди покласти і навіщо. Просто на ваших очах найважливіші і найдорожчі у житті предмети перетворювалися на мотлох, легшали, ставали невидимим пилом. Ви вдихали той пил од її старих стрічок, од її вишневих і зелених суконь, од простирадел, од надбитої

порцеляни, од незчисленних чепірадлистих статуєток — і майже не відчували цього. Ви складали її колишні речі в картонні ящики, заклеювали їх скотчем і закурювали цигарку над кожним. Запах диму змішувався із запахом пилу, з запахом розсипаних прянощів, столітніх парфумів, індійського мила і прибрезклих вишневих наливок. Речі подеколи ворушились і стогнали — чи то від тісноти, чи від чогось іншого. Речі вже тоді знали, що їх розтикають сусідам, а решту винесуть на смітник. Вони знали, а ви — ще не зовсім.

Для вас ця напівобжита квартира з вічно порожнім холодильником, засохлим кактусом на підвіконні та чайним грибом у банці колись була порятунком од вітчима, скандалів, істерик і всього вічного дурдому рідної домівки.

Коли ви склали всі речі і вдихнули весь пил, коли сіли на підлогу й закурили вже востаннє, вам потемніло в очах. Десь поряд уже стояла сувора зимова ніч, але штори були не зняті. Тоді ви зняли всі штори — і квартира стала ще страшніша, ще незвичніша, ще порожніша — наскрізь. Як ви звідти йшли, чуючи, що вона вам зітхає вслід і кличе назад, наразі не хочеться згадувати.

Потім у тій квартирі зробили євроремонт, поваляли всі стіни, і ніщо більше, геть ніщо більше не нагадує там про бабу. Зате ж у селі, перед причілковими вікнами досі росте три кущі півоній. Двадцять зим на них дихали, а вони й досі є — біла, рожева і зовсім червона. Приїдеш, сядеш перед нею навпочіпки, і мимоволі поцілуєш у розпашілу щоку...

...За місяць ваші баби вже полють грядку, лаються, що не тиждень, то й здимається *сіренєва кохта* і чмихають сусідські «жигулі», а помідорам те байдуже —

ростуть. Щоранку, йдучи до річки трусити ятері, ви дивитесь на їхнє жовте квіття і зело, що по-особливому терпко пахне, якщо зірвати листочок і розім'яти в руках. Зовсім скоро там з'являються й маленькі зелені помідорчики, потім їх стає більше й більше, і навіть так багато, що вони валяють додолу стебло. Тоді ваш дід настругує тичок, а прабаба нарізає мотузочок, і вони підв'язують опалі стебла.

Ви купаєтесь, їсте полуниці й ранні огірки, робите шкоду, пробиваєте ногу цвяхом, уперше цілуєтесь, уперше куштуєте самогонку і, на превеликий жаль, не можете так уже достовірно розказати, як саме росте помідор. Його життя проходить паралельно вашому, а паралельні лінії, як відомо, ніколи не перетинаються.

Уже зараз, коли минуло років і років, ви можете про щось згадувати і про щось жалкувати, безсило сердитись на себе, що мало допомагали своїй прабабі, що мало просто були з нею поряд, хоч і було вашим найбільшим дитячим страхом – уявити, що вона колись помре.

Померла вона влітку. Перед тим два тижні лежала, не встаючи, не пила й не їла. Навіть вареної ковбаси і «шкільних» цукерок. Вам тоді було вже двадцять чотири, а їй – дев'яносто чотири. Вона пережила всіх братів і сестер, трьох дідових дружин і навіть одного онука. Коли ви нахилилися востаннє її поцілувати, перед тим як віко труни мали вже забивати, вам чогось нестерпно захотілося добре запам'ятати цю мить. І тому ви припали до її чола, мабуть, надто надовго, бо ззаду вже почали сіпати за рукав і питати:

– Тобі не погано?

Погано вам стало пізніше, під осінь, коли дід почав зносити до хати жовтуваті, зеленкуваті і зовсім червоні помідори, коли дід за звичкою складав їх на підвіконня, щоб доходили до стиглості. І лежали вони там і місяць, і два, і три. Покривалися пліснявою, мохом, просто гнили, брунатна юшка стікала по стінах, на підлогу. І не було на те ніякої ради. І ви збирали їх із вікон і вносили в берег, на смітник. Мабуть, лише тоді ви насправді зрозуміли, що прабаба ваша померла, що вона на тому світі і що той світ — це так незміряно далеко, що не дістати навіть незробленою роботою.

...А тоді знаходили діжку — в погрібнику або на горіщі. Викочували надвір і багато разів мили, з кропивою, але без мила — Боже збав. Тоді обдавали її окропом, тоді заливали водою і залишали так на декілька днів — хай набубнявіє, бо розсохлася. І вже аж потім носили у відрах помідори, мили-перемивали, тягали сірувату сіль з мішка, ладнали розсіл. У розсіл щедро вкидали зонтиків кропу, вишневого, смородинового і дубового листя, а ще хрону — листя і корінців. Висипали туди помідори з відер, зверху накривали двома дубовими дощечками ще й приважували каменем.

Уже наступного дня з самого ранечку ви пірнали у погріб і діставали з діжки помідор. Прабаба сміялася й сварила:

— Та кудииии... ще не просоліло.

Ви брали в руки тугий помідор, куштували й розчаровано зітхали. Для розчарування і смутку у вас було багато причин — літо закінчувалось.

А потім наставало прокляте перше вересня, і вас залізними пазурами витягала з раю сім'я і школа. Поведінка «два», щоденник, реміняка, нескінченні нотації —

смак і запах страху. Життя — од суботи до суботи. Пере-
чікування. Переховування. Ви жили так зіщулено, що
майже не займали місця у світі. Вас було мало.

Зате ж у суботу ви виростили. У суботу після остан-
нього уроку, не доходяючи ніякого дурного автобуса,
ви пішки йшли в село. Чотири кілометри щастя.

А в селі була осінь. Рання-рання. На вудочку в цей
час добре клювали краснопірки. Баба їх смажила вве-
чері — вони так радісно й весело шкварчали, так запа-
морочливо пахли, ніби і мріяли все життя, щоб ви їх
піймали, щоб ваша прабаба їх обчистила, обпатрала,
викачала в висівках і засмажила в пахучій олії, коли
сонце вже сідає, коли дим від огудиння стелиться низь-
ко...

— Бабо! А помідори ж!!! — кричите ви так голосно,
раптом згадавши про них, аж прабаба сахається.

— Хай Господь милує, заступа й одводиться... та хай
завтра... там у погрібі, мабуть, і свету нема... хай завтра
дідусь витягне.

Яке там! Ви прожогом кидаєтесь у погрібник, від-
чиняєте ляду і пірнаєте у глибину і прохолоду. Буряки
й картопля, трохи моркви. Каструля з капустою, здо-
ровенні десятилітрові банки з огірками і... помідоо-
ооооори!!! Ось вони! Кидаєте вбк просолілий сірий
камінь, обережно витягаєте дошки і накладаєте вели-
чезну алюмінієву миску доверху. Ще трохи милуєтесь
мутним розсолем, вдихаєте прокислий і прогірклий
дух зелені і плодів. Вилазите з мискою нагору і врешті
вносите їх у хату.

І коли ви берете до рук першого за осінь помідо-
ра, навіть не наважуєтесь його одразу їсти — милує-
тесь. Крізь тонесеньку шкірку при світлі лампочки ви

бачите, як бродить там сік і сяють малесенькі насінинки. Їсти треба дуже обережно, бо тільки-но відкусиш, як звідти просто таки бризне розсіл. Смак дитинства і щастя — кислий, зброджений, неймовірно свіжий і прохолодний. З'ївши один, берете і другий, і третій, уже не в силі зупинитися. Разом зі шкіркою і хвостиком. До самозабуття. Не пам'ятаючи про рибу, про бабу і про суботу. Бо то не їжа — то алкоголь. То якась нірвана, прірва, у якій приємно тонуть ваші настрєнені дитячі трагедії, ваша недитяча нервовість і жах.

Спорожніла миска ранком нагадує вашу спорожнілу душу. Бо це неділя. Найгірший день тижня. Треба повертатися додому. Школа. Вас трохи морозить.

— Не пізнись. Лучче завидна йди.

Чотири кілометри горя.

Ви так давно забули цей смак. Життя привчило до інших смаків. Тепер ви любите міцну чорну каву без цукру, а років два тому скуштували каперси — це мариновані бруньки якогось дерева — і вони вам дуже припали до смаку. Хвалити Бога, ще не скотилися до фуа-гра. Щоправда, ви й досі не навчилися пити міське молоко з пакетів, але тут уже що поробиш... навряд чи колись і навчитеся...

Але днями, повертаючись з роботи, в окулярах з оправою, яка коштує десь чотири пенсії вашої покійної прабаби, після остогидлого маркетингу й реклами, ви надібали їх в одній маленькій крамничці. Їх, їх — квашені помідори. Ви на них дивилися з сарказмом, не йняли їм віри, бо в таке вірити не можна і не треба.

Коштували вони сім гривень за кіло. Ви не були дріб'язковими і купили два кілограми. Принесли у целофанових пакетиках, досить байдуже висипали в та-

рілку, дістали один і за давньою звичкою піднесли до очей – під тонесенькою шкіркою бродив розсіл і світілися насінинки. Ви зважилися і скуштували.

Похопилися вже в сутінках, перед порожньою мискою з темно-зеленим листочком. У голові було порожньо. Очі чогось пекли й свербіли. То ви натерли їх солоними руками.

Перед Різдвом

Різдвяні свята в дитинстві — це перш за все зимові канікули. А канікули — синонім щастя, до того ж абсолютний синонім. В останні дні перед Новим роком до школи привозили ялинку, обов'язково велику і дуже красиву. Коридорами бігали піонервожаті (педагоги-організатори), ганялися за веселими учнями й ученицями з криком: «Іванченко, я ж тобі вчора казала вдіть білу рубашку!», «Ганішева, репетиція вже десять минут як іде! Тобі нада особе приглашеніє?!», «Другий «А»! Не лазьте отам під йолкою, бо як на голову впаде, то вам усьо равно, а нам в тюрму!!!»... Уроків уже ніхто не сприймав усерйоз — ні ми, ні вчителі. І хоч математичка Валентина Василівна заходила до класу як завжди зосереджена, все одно — ні купа зошитів у її руках, ні навіть транспортир під пахвою (символ точності науки!) були вже безсилі налаштувати нас на серйозний лад. Тим більше, що в коридорах валялася хвоя, літали обривки новорічного «дощичку», а зі спортзалу долинало незмінне «Рошла шобі ялиночка» — молодші

класи в костюмах сніжинок, вовчиків та зайчиків завжди святкували перші. Вечори для старшокласників були власне вечорами. У класі вже за годину товклися дівчата у велюрових і шифонових сукнях, з нафарбованими губами і в яскравій біжутерії. Хлопці трохи наче знічено, як чужі, товклися під дверима і гули щось про пиво та гірськолижні бази... А потім усі до сьомого поту танцювали в спортзалі під музику диско, кидали одне на одного перші «багатозначні» погляди, сміялися і пліткували, обіймалися і крадькома курили в порожній роздягальні, і нарешті розходилися по домівках — швидко й піднесено, у передчутті кожен свого новорічного щастя...

Для мене власне Новий рік — ніч з тридцять першого на перше — святом став доволі пізно, майже в студентські роки. У матері на цей час завжди були свої плани, і мене в них не було. На щастя. Бо, хоч я ні разу не стрічав з нею Нового року в дитинстві, але завжди здогадувався, чим усе кінчалося: вітчим напивався і в кращому випадку засинав, а вона сиділа в куточку, перед погаслими свічками, плакала і струшувала цигарковий попіл у порожній салатник. І це — повторюся — ще не найгірший сценарій розвитку подій. У селі ж дід і баба Нового року ніколи не зустрічали, бо не вважали його за свято. Я іноді намагався внести якісь елементи святковості — у вигляді гірлянди з розбитих іграшок, печива, якого не треба пекти, або жалюгідними потугами сервірувати стіл глиняними «автентичними» мисками та вазою з горища. На жаль, сільська рідня ставилася до моїх спроб із вбивчою утилітарністю — на гірлянду просто ніхто не зважав, печиво з'їдалося ще до сьомої вечора, а сервірований стіл не мав шансів на святковий

вигляд, бо в цьому ділі важливі не тільки миски, а й те, що в мисках. Борщ і смажена ще вранці картопля — це вам не олів'є з шубою. Світло вимикалося о десятій годині, і я поринав у сон, думаючи — а ну його, цей Новий рік...

У дитинстві в мене була трохи дивна звичка: я часто просив діда розбудити мене о шостій ранку. Мені подобалось прокидатися й усвідомлювати, що вставати нікуди не треба, що хата за ніч нахолола, але з-під ковдри можна не вилазити, що я, зрештою, ще малий і вільний вставати, коли хочу, — ці солодкі думки несли мене з напівсну назад, у чистий дитячий сон.

Однак шостого січня, напередодні Різдва, я прокидався незмінно рано. Господи, ти не дав людям таких слів, щоб ними можна було достовірно оповісти, що таке ранок напередодні Різдва. Це коли ти ще напівспиш, а твої баби в сусідній кімнаті не звично лаються, а мирно гомонять. «Ма, а де пір'їна — листа намастити?» — «Ольо, ош подивись отам у тому, отам, та за припічком, ага». «Ма, та робіть величенькі, нічого з малими й заводиться». — «Авжеж шо величенькі, у нас такі шо поїдять». Це вони про пиріжки, про пиріжки, про пиріжки — з картоплею, яблуками, «ягідьми», солониною, сиром, буряком і калиною. Пиріжки, пиріжкии, спечені у великій старій печі, на світанні, коли я ще сплю, але вже не сплю, коли оте шурхання рогачів і човгання підошов по підлозі бризкає до мене в ліжку чистісінькою музикою. Коли я лежу в ліжку, закутаний у дві ковдри, а біля мене наш великий кіт Мицик, який щойно зайшов з морозу, і його можна торкати за холодного носа і погладжувати густу смугасту шерсть, а він вдоволено гуде, вплітаючись затишним муркотінням

Кінець безкоштовного
уривку. Щоби читати
далі, придбайте, будь
ласка, повну версію
книги.